

לכבוד :

מנהלי בתי הספר העל-יסודיים מנהלי החטיבות העליונות,
המדריכים והמורים לעברית : הבנה, הבעה ולשון בחטיבות העליונות

חוזר המפמ"ר להוראת העברית: הבנה, הבעה ולשון לשנה"ל תש"ף

בחטיבות העליונות

תוכני חוזר המפמ"ר נגזרים מתוך תוכנית הלימודים בעברית (ירושלים, תשס"ג).

הוראת העברית וההיבחות בחטיבות העליונות

1. המטרות המרכזיות של הוראת העברית בחטיבות העליונות

- שיפור הכשירות האוריינית הדבורה והכתובה בשפת האם עברית על-פי [תוכנית הלימודים בעברית](#) תשס"ג ובהתאמה ליעדי משרד החינוך
- טיפוח הכשירות הלשונית של התלמידים - השליטה בלשון, הכושר להשתמש בכלים הלשוניים לצרכים לימודיים ואחרים: הרחבת אוצר המילים, שכלול ההבעה בכתב ובעל-פה וההבנה של טקסטים; שימוש תקין בלשון - בהגייה, בכתב, במשמעות, בנטייה, בתצורה ובתחביר; גיוון וגמישות משלבית והתאמת הלשון לנסיבות השיח
- גילוי החוקיות בלשון על סמך התבוננות בתופעות לשון ובתהליכי לשון אגב עמידה על הדינמיות שלה
- הכרת הכוחות המשתתפים בעיצוב העברית: המורשת הלשונית, הצורך בהרחבת אוצר המילים, השוואת המערכת (ההיקש), האופנויות הלשוניות ועוד - והמודעות למתח שביניהם
- גיוון בדרכי הערכה חלופיות והטמעת התלקיט בתהליך ההוראה-למידה-הערכה
- שיפור עמדות התלמידים כלפי המקצוע עברית, טיפוח עניין וסקרנות כלפי הלשון העברית והוקרתה

2. ארגון הלמידה בחטיבה העליונה ופריסת שעות הלימוד

ארגון הלמידה מעמיד את הבחירה בין מוקדי ההעמקה השונים בתוכנית הלימודים. בכל אחת מן האפשרויות יילמדו הבנת הנקרא, הבעה בכתב, תחביר ומערכת הצורות. 30% מתוכנית הלימודים כוללים פרקים בהבנה ובהבעה, כולל תהליכי הכתיבה (הציר האורייני) ופרקים נבחרים מאחת המערכות הלשוניות: תחביר או צורות. השליטה בתכנים הללו תיבחן בדרכי הערכה שונות, והציון יהיה 30% מציון הבגרות של התלמיד. 70% מתוכנית הלימודים כוללים את הוראת הציר האורייני בדגש על כתיבה ממזגת והוראה מקיפה של המערכת הלשונית השנייה החל בכיתה י (עם סיום הוראת תוכני 30%) ועד לבחינת הבגרות בכיתה י"א או בכיתה י"ב. התכנים הללו נכללים במפרט התכנים לשאלון הבגרות החיצוני, והציון בו (בשקלול עם הציון השנתי "המגן") יהיה 70% מציון הבגרות של התלמיד.

הנושאים הנלמדים במסגרת 30% יילמדו בפרק זמן של 30% מסך שעות ההוראה לשתי יחידות הלימוד בחטיבה העליונה י-י"ב. במהלך כיתה י נלמדים תכנים הכלולים במסגרת 30% ובמסגרת 70%.

חלוקת התכנים ל-30% ול-70% מאפשרת למורים את הבחירה במידת ההעמקה המתאימה לדפוסי ההוראה שלהם ואת הבחירה במערכת המתאימה לנטיית ליבם ולאופי הכיתה. **בשום מקרה לא ילמד התלמיד רק מערכת לשונית אחת**, ולא יתאפשר מעבר מאפשרות אחת לאפשרות שנייה במעבר שבין כיתה י לכיתה י"א או י"ב. בתוך כך, בחירת התכנים מחייבת את התלמיד בבחינת הבגרות. **תלמיד יחויב לענות בבחינת הבגרות על החטיבה הלשונית שלמד בכיתה.**

בכל שלבי ההוראה ישולבו העקרונות של הלמידה המשמעותית, המדגישים את העניין, החוויה, ההתנסות, החקר והערכים.

ההקשר במרכז

ההקשר שבו האירועים הלשוניים מתרחשים או שבתוכו נוצר הטקסט הוא חלק בלתי נפרד מן השימוש בשפה. במונח "הקשר" הכוונה אינה רק להקשר הטקסטואלי - היינו: הסביבה הלשונית הטקסטואלית שהמילה, המשפט או הפסקה נתונים בה - אלא להקשר במובנו הרחב: הסביבה החברתית והתרבותית. כך, למשל, בדיון בתופעת לשון האופיינית ללשון ימינו תינתן הדעת לרקע שעליו התופעה צומחת, כלומר למגמת ההתפתחות של העברית כיום ולתופעות לשון קרובות הצומחות על אותו הרקע.

בדיון בטקסט לא נפקד מקומם של ההקשר הנסיבתי ושל ההקשר החברתי והתרבותי המשפיעים על עמדת הכותב, על רמת הלשון ועל אוצר המילים שהוא בוחר בהם, על אורך הטקסט, על הדוגמאות שהוא מביא ועוד ועוד. יודגש שהמושג 'הקשר' אינו שייך רק לטקסטים כתובים אלא גם ללשון הדיבור.

את פרקי הלשון יש ללמד בזיקה לטקסט במידת האפשר מתוך העיקרון של הלשון המשרתת את הטקסט, אך יודגש כי בתרגול ובהיבחות יש מקום גם לעיסוק ממוקד בלשון שלא מתוך הטקסט השלם בהכרח. במקרה זה יש חשיבות להבנה מעמיקה של הרכיבים הלשוניים ולתרומתם לפיתוח המודעות הלשונית של הלומד.

הערות כלליות לאפשרויות א ו-ב:

- במהלך כיתות י-י"ב יש ללמד לפחות שש שעות שהן סך השעות המינימלי לשתי יחידות הלימוד כשלפחות שלוש ש"ש יילמדו בכיתה י. **מומלץ כי מנהלים אשר נהגו להקצות שעות נוספות להוראת העברית ימשיכו להקצותן מאחר שתחום העברית משמש מסד לכל תחומי הדעת.** בעקבות מפגשים עם מורים ועם קבוצות מיקוד הקפדנו על הלימה שבין תוכני הלימוד והדרישות למסגרת השעות להוראת העברית בכיתות י-י"ב. בבתי ספר שבהם מלמדים מעל שש ש"ש לשתי היחידות, יש לפרוס את השעות בהתאמה. הקצאה של פחות משלוש ש"ש לכיתה בשנה תפגע ביכולת להביא ללמידה מעמיקה ומשמעותית.

- עקב הספירליות המאפיינת את תחום הדעת עברית, ובייחוד את פרקי ההבנה וההבעה, תיתכן חפיפה בין תכנים במסגרת 30% לתכנים במסגרת 70%. ההבחנה תתבטא במורכבות הטקסטים לקריאה, במורכבות תהליכי הכתיבה ובהיקפיה. בתוך כך, חפיפה שכזאת תאפשר למידה של אותן המיומנויות

לאורך זמן. כך, לדוגמה, מיומנויות של מיזוג מידע יוטמעו כבר במהלך הוראת כתיבת הטיעון.

- ההבחנה בין תחומי השפה, נועדה להצביע על הזמן היחסי שיש להקדיש לחלק הלשוני ולחלק האורייני. **רצוי לא לפצל בין מורים שונים את שעות ההבנה וההבעה ושעות הלשון** באותה שנת לימודים. את התכנים הלשוניים יש ללמד בהקשר של טקסט במידת האפשר.

אוריינות קריאה: הבנת הנקרא במסגרת לימודי עברית בחטיבה העליונה (30%-70%)

על-פי הגדרת ה-050, אוריינות היא היכולת של התלמידים ליישם ידע וכישורים שהם רכשו בתחומים מרכזיים וכן לנתח, להסיק ולהסביר בצורה יעילה את הדרכים לגשת לבעיות, לפרש אותן ולמצוא להן פתרונות במגוון מצבים.

על כן משימות ומטלות ברוח הגדרה זאת יהיו חלק מתוכנית העבודה השנתית בכל שכבת גיל. התהליכים הקוגניטיביים המתפתחים בעת ביצועים של ממדי ההבנה:

קטגוריות-על	תהליכים קוגניטיביים
איתור מידע	שטף הקריאה
	נגישות ואחזור מידע בתוך הטקסט
	חיפוש טקסט רלוונטי ומיון מידע
הבנה (פרשנות והנחה)	ייצוג של משמעות מילולית
	מיזוג מידע והסקת מסקנות
הערכה ביקורתית ורפלקציה	הערכת האיכות והמהימנות
	הערכה של תוכן וצורה
	זיהוי של עימות והתמודדות עימו

הממדים והתהליכים הללו נמצאים בבסיס המשימות והמבחנים בעברית. יש לבסס אותם בהוראה השוטפת של טקסטים בהיקפים שונים ובסוגות השונות.

העבודה על הטקסטים תיעשה בשני צירים:

- עבודה עם טקסטים ועליהם במסגרת פיתוח מיומנויות אורייניות בהבנת הנקרא, לרבות שאילת שאלות בממדי ההבנה השונים, שאלות עמ"ר, מטלות כתיבה קצרות היקף בזיקה לטקסטים, עמידה על אמצעים רטוריים ומבני לשון המשרתים את הכותב
- קריאת מאמרים וניתוחם לצורך כתיבת המאמרים לתלקיט

לרשות המורים עומדים מאגרי משימות אורייניות שונות לשילוב בהוראת העברית בחטיבה העליונה:

S משימות באוריינות קריאה (משימות ממבחי פיז"ה בעבר)

S החוברת שאלה של טקסט בהוצאת משרד החינוך

S מאגר המשימות האורייניות המתקשבות (הכניסה היא באמצעות שם משתמש וסיסמה)

הערות:

- הוראת הבנת הנקרא משותפת ל-30% ול-70%, לכן מומלץ לבנות תוכנית ספירלית רב-שנתית (י-י)

י"א/י"ב).

- יש להקפיד כי בכל שנה יילמדו 20-30 טקסטים לפחות בהיקפים שונים, מסוגים שונים ובסוגות שונות כמפורט בתכנים לשאלונים 75281, 75282 בפרקי ההבנה וההבעה.

3. הוראה והערכה בית-ספרית במסגרת 30% (סמל דיווח 75283)

30% מציון הבגרות בעברית: הבנה, הבעה בכתב ולשון עברית ניתנים על הישגי התלמיד ועל שליטתו בידע ובמיומנויות הנבדקים בדרכי הערכה שונות, לרבות בחלופות הערכה. נוסף על הידע ועל המיומנויות יש לעמוד בהוראה על ערכים הנגזרים מתוכנית הלימודים והעולים מתוכני הנושאים והמאמרים הנידונים. ההערכה החלופית בעברית תוצג בתלקיט (פורטפוליו).

התלקיט הוא ממהות המקצוע: תהליכי קריאה, כתיבה, בקרה ושכתוב. בתלקיט מוצגות עדויות לתהליך שהתלמיד עובר במהלך הלמידה: הטקסטים שהתלמיד קורא והמשמשים לו תשתיות לכתיבה, הטיוטות שהתלמיד כותב, המשוב שהתלמיד מקבל והשכתוב שנעשה בעקבות המשוב. תלקיט יכול לכלול גם משימות שונות הקשורות למיומנויות אורייניות ולשוניות הכוללות תהליכי בקרה ושכתוב, כגון כרזה, משחק, סקר, עיתון ומצגת בנושא מסוים. התלקיט, אם כן, משקף את מאמציהם, את התקדמותם ואת הישגיהם של הלומדים ומשמש כלי להערכה מעצבת ומתמשכת של תהליך הלמידה. על כן אנו ממליצים כי תוכנית 30% ובניית התלקיט יקדמו לתוכנית 70%.

מומלץ כי החומרים שהמורה ייקח לבדיקתו יוערכו במהלך כל השנה ולא יתרכזו בהערכה אחת מסכמת של התלקיט כולו. בדרך זו אפשר להימנע מבדיקת כל תכולת התיקים בסוף השנה.

הפיקוח על הוראת העברית עומד נוכח פרשנויות מרחיקות לכת של בתי ספר בנוגע למטרת ההערכה הבית ספרית. יובהר בזאת כי מטרת ההערכה הבית ספרית היא לאפשר תהליכי עומק בהוראת המקצוע ולאפשר הערכת התלמיד בהערכה חלופית לבחינה, המותאמת לתחום הדעת. לשמחתנו תחום הדעת עברית מאפשר בחירה של נושאי תוכן הרלוונטיים לעולמם של התלמידים, שבאמצעותם אפשר ללמד את נושאי הלימוד השונים. בתוך כך יודגש -

- ציון ההערכה הבית ספרית הוא ציון בגרות לכל דבר ועניין ועליו לעמוד בסף הנדרש לבחינת בגרות בהתאם לתוכנית הלימודים ולחוזר המפמ"ר.
- התלקיט משקף את ביצועי התלמיד שבאו לידי ביטוי במהלך כל השנה, ובשל כך הוא נושא אופי של הערכה מעצבת ושל הערכה מסכמת. כמקובל בהערכה מעצבת, יש מקום לרכיבי ההתמדה, ההשקעה וההתקדמות שביצע התלמיד ויש לתת לאלה מקום בציון הסופי; עם זאת חשוב להקפיד על כך שהציון הסופי יבטא בראש ובראשונה את הישגי התלמיד ואת שליטתו בשפה ובידע הנלמד כפי שיבואו לידי ביטוי בתוצרי התלקיט.
- אין לקבוע ציון מינימום להערכה החלופית. אמירות של מנהלים, כגון "אף תלמיד לא יכול לקבל פחות מ-70 בהערכה החלופית", אינן אמירות פדגוגיות ואינן משקפות את עמדת מטה משרד החינוך. אנו מאמינים כי על כל מורה לעשות כל שלאל ידו למען הצלחת תלמידיו, עם זאת אין להזניח את מקומו של התלמיד באחריות על הישגיו.
- תלמיד המבקש לשפר את הישגיו בתלקיט (טרם הוגשו הציונים למשרד החינוך) - בית הספר רשאי

לבנות לו תוכנית אישית, שתכלול מהלכי כתיבה חדשים, או, לחלופין, מטלות חקר חדשות והיבחנות נוספת. למטרת שיפור הציון אין להסתפק בתיקון מטלות כתיבה שכבר הוגשו.

על פי הנחיות אגף הבחינות במנהל הפדגוגי, תלמיד אשר דווח ציונו בהערכה הבית הספרית (סמל דיווח 75283) ורוצה לשפר את ציונו, יוכל לעשות זאת אך ורק על ידי היבחנות בשאלון 30% החיצוני (שאלון 75282).

תהליכי הכתיבה במסגרת 30%

תוצר כתיבה איכותי הוא תוצאה של תהליכי בקרה ושכתוב, ולכן הערכת הכתיבה, בדגש על כתיבת הטיעון, תיעשה במסגרת ההערכה הבית-ספרית, והתלמיד לא יידרש להיבחן בה במסגרת הבחינה החיצונית.

בתלקיט יוצגו **שני** מהלכי כתיבה ארוכי טווח בהיקף של 500-700 מילים וכן העדויות לתהליך שעבר התלמיד במהלך הלמידה :

הטקסטים אשר שימשו מקורות לכתיבה, ואשר התלמיד קרא וניתח אותם

הטיוטות שכתב התלמיד

המשוב שקיבל התלמיד והשכתוב שנעשה בעקבותיו

התוצר המוגמר

הערות :

- אחד מתוצרי הכתיבה יכול להיות מאמר היצג¹ אשר במרכזו דיון בתופעה או בעניין מסוימים על סיבותיהם, היבטיהם, גורמיהם וכדומה. תוצר כתיבה אחד לפחות חייב להיות טקסט טיעון.
- כאמור, תהליך כתיבה מאופיין בטיטות ובשכתוב. אין הדבר מחייב את המורה לבדוק את כל טיטות התלמיד, ובוודאי לא לבדוק כל טיטה כאילו היא התוצר הסופי. שכתוב יכול להיעשות בעקבות למידת עמיתים, משוב כיתתי, חשיפה למקורות מידע נוספים, תהליך הלמידה בכיתה, לרבות הערות מקדמות של המורה.
- מורה המבקש להעריך את תהליך הטיט יעשה זאת תוך בדיקת היבטים מסוימים בכל צומת הערכה, כגון פיתוח הרעיון או הטיעון, המודעות לנמען, התקינות וכדומה ; זאת עד להערכת התוצר המוגמר.
- מומלץ לשלב בתהליך הלמידה עקרונות של למידה מתוך עניין ולאפשר לתלמיד לבחור את נושא הכתיבה של לפחות אחד מהחיבורים. אגב כך יצטרך התלמיד לחפש אחר מקורות מידע ומאמרים הרלוונטיים לנושא כתיבתו.
- חשוב לחדד כבר בשלב זה, בהמשך ללמוד בחטיבת הביניים, את עקרונות המיזוג. אלה חשובים בכתיבה טיעונית המבוססת על תשתיות מידע, וכן הם יישמשו את התלמיד גם במטלת הכתיבה הממזגת בשאלון 70%.

פרקי תחביר במסגרת 30%

הנושאים המובאים להלן הם נושאים נבחרים אשר יעניקו לתלמיד מושגים בסיסיים בתורת התחביר, ודרכם הוא יעמוד על **תרומת הידע התחבירי להבנה ולכתיבה**. את פרקי התחביר יוכל המורה להעריך באמצעות תרגילים, מטלות חקר או מבדקים, ובלבד שיכללו את התכנים האלה:

- חלקי הדיבור (חזרה על הנלמד בחטיבת הביניים)
 - ההבחנה בין צירוף לבין משפט (חזרה על הנלמד בחטיבת הביניים)
 - קשרים לוגיים, לרבות שימוש תקין בהם (חזרה על הנלמד בחטיבת הביניים והעמקה)
 - המשפט הפועלי והמשפט השמני. עיקרי המשפט: הנושא והנשוא (נשוא פועלי ונשוא שמני: נשוא שם עצם ונשוא שם תואר); המשלימים: המושא, התיאור, הלוואי (אין להבחין בין סוגי המושאים ובין סוגי התיאורים) ההסגר
 - הבחנה בין סוגי משפטים: פשוט, איחוי (מאוחד), מורכב
 - המרות בין סוגי המשפטים. על ההוראה להתמקד בפירוק משפטים, בהרכבה ובהמרות תוך עמידה על ההבדלים הסגנוניים ולא בתיחום איברים ופסוקיות
 - שינוי סדר המילים במשפט לצורכי הדגשה, לרבות השימוש התקין ב**לא, גם, רק**
 - מבנים תחביריים להעברת דרכי מסירה: דיבור ישיר, דיבור עקיף והסגר
 - מבנים תחביריים להעלמת עושה הפעולה: משפטים סתמיים ומשפטים סבילים
 - תקינות בהתאם ובפיסוק
- בתלקיט יוצגו מטלות החקר והמחווניים שלהן בתחום זה **או** המבדק המסכם בפרק הלשוני.

פרקים במערכת הצורות במסגרת 30%

הנושאים המובאים להלן הם נושאים נבחרים אשר יעניקו לתלמיד מושגים בסיסיים במערכת הצורות העברית ויאפשרו עמידה על **ייחודה של המורפולוגיה העברית**. את פרקי הלשון יוכל המורה להעריך באמצעות תרגילים, מטלות חקר או מבדקים, ובלבד שיכללו את התכנים האלה:

- עקרון השורש והתבנית (בניין ומשקל) בפעלים ובשמות (חזרה על הנלמד בחטיבת הביניים)
- חזרה על גזרת השלמים בפעלים ובשמות, לרבות נטיית שבעת הבניינים. עמידה על משמעויות הבניינים העיקריות: פעיל וסביל (חזרה על הנלמד בחטיבת הביניים)
- גזרות חפ"נ וחפ"צ בפעלים ובשמות. יש לעמוד על צורות שקופות הניתנות לזיהוי בעזרת משפחות מילים.
- גזרות נל"י/ה ונל"א בפעלים ובשמות. עמידה על האנאלוגיה שבין הגזרות
- שורשים תנייניים וגזורי שם - הדגמה בצורות שקופות
- דרכי התצורה העיקריות בעברית: שורש ומשקל, בסיס וצורן, בסיס ובסיס
- משמעויות משקלים שכיחים וצורנים סופיים שכיחים

בתלקיט יוצגו מטלות החקר והמחווניים שלהן בתחום זה או המבדק המסכם בפרק הלשוני.

עקרונות לתכולת התלקיט

אפשרות I כמפורט לעיל

א. שני תהליכי כתיבה, לרבות עדויות לתהליך ולפחות שני טקסטים שהיו תשתית לכתיבה. הסוגות לכתיבה בכל אחד מהתהליכים: שני טקסטים למטרות טיעון או טקסט אחד למטרות טיעון וטקסט שני לבחירת המורה כמצוין לעיל.

ב. מטלות חקר לשוניות והמחווון שלהן או המבדק המסכם בפרק הלשוני

4. הוראה לקראת הערכה חיצונית (שאלוני בגרות)

4.1 מפרט התכנים לשאלון 75281 (שאלון 70%)

בשאלון הבגרות נדרש הנבחן לענות על שאלות בתחום דקדוקי אחד בלבד, ולכן ייכללו בתחום זה כל נושאי הלימוד מתוכנית הלימודים בעברית, תשס"ג ומחזור המפמ"ר תשס"ה2. חשוב כי ייווצר רצף לימודי בין חטיבת הביניים לחטיבה העליונה.

מבנה השאלון 75281

פרקים	נושאים	ממדים	דגשים	משקל
הבנת הנקרא והבעה בכתב	במרכז הפרק יעמדו טקסטים לקריאה מסוגים שונים ובסוגות אלה:	ממדי ההבנה איתור מידע: - נגישות ואחזור מידע בתוך הטקסטים - מיון מידע הבנה: - ייצוג של משמעות מילולית - אינטגרציה והסקת מסקנות הערכה ושיקוף: - הערכת האיכות והמהימנות - הערכה של תוכן וצורה - זיהוי של עימות והתמודדות עימו	- פרק הבנת הנקרא בשאלון הבגרות יכלול שניים עד שלושה טקסטים מסוגים שונים בהיקף כולל של כ- 1300 מילים בהתאם למשך הבחינה ולמורכבות הטקסטים. - ייתכנו טקסטים רציפים ובלתי רציפים. - תיכללנה גם שאלות הבנה מסדר חשיבה גבוה	50%
	טקסט מידע			
	טקסט טיעון			
	טקסט מדריך (שימושי)			

	היקף הכתיבה הנדרש הוא 150-250 מילים (ההיקף עשוי להשתנות בהתאם להיקף הטקסטים העומדים בבסיס הסקירה). מיומנות המיזוג נועדה להכשיר את התלמידים לסקירה של כמה מקורות לטקסט אחד לצרכים אישיים, חברתיים ולימודיים.	ממדי הערכת הכתיבה • תוכן המידע: תמציתיות ודיוק • ארגון המידע: עצמאיות הטקסט, לכידות וקישוריות, שזירה בין רעיונות משותפים לצד הייחודיות שבכל מאמר • אזכור מקורות המידע על פי כללי הכתיבה האקדמיים, שימוש מדויק ומגוון בדרכי המסירה ובפועלי ההבעה	כתיבה ממוזגת (סיכום ממוזג) של שניים עד שלושה טקסטים מסוגים שונים בהתאם לדרישות המטלה ולמטרותיה.	
50%	• התלמיד ייבחן באחת המערכות הלשוניות בהתאם לאפשרות שנבחרה על-ידי בית הספר. • בתוך הפרק תיתכן בחירה בין השאלות. • שאלות בתקינות בשם המספר, באותיות השימוש ובמילות היחס תהיינה משותפות לכל הנבחנים.	• זיהוי • הבנה • המרה • פירוק • תקינות • היבט פונקציונלי	• מערכת הצורות או תחביר • תקינות בשימוש בשם המספר, באותיות השימוש ובמילות היחס	לשון ומטה-לשון

משך הבחינה 75281 הוא שלוש שעות.

- השאלון הוא שאלון כרוך-מחברת. הכתיבה היא במקומות המיועדים לה בשאלון הבחינה.
- כיוון שמחברת הבחינה נסרקת, יש להנחות את התלמידים לכתיבה בעט כהה ו**בכתב יד ברור**. אין לכתוב בשוליים האפורים.
- המאמרים יצורפו כנספח נפרד משאלון הבחינה.

- דף עזר לבחינה יצורף כנספח. דף העזר אינו מכיל הגדרות, כי אם מונחים מרכזיים האופייניים לכל תחום.

פירוט הנושאים בהבנה והבעה לשאלון 75281

פרק ההבנה וההבעה במבחן יכלול שאלות בממדי ההבנה השונים, לרבות מטלה של כתיבה ממוגת. מאחר שהפרק כולו מבוסס על מיזוג של טקסטים, תעמוד במוקד פרק זה הבנת הקשרים והיחסים בין הטקסטים כמפורט להלן:

- זיהוי הנושא המשותף וזיהוי נקודות הדמיון והשוני בין מקורות המידע
- זיהוי הקשרים בין כמה מקורות מידע: האם הם מבטאים ביניהם יחס של השלמה, של התנגדות או של תמיכה
- יצירת הכללות והסקת מסקנות מתוך המידע בעזרת זיהוי הקשרים בטקסטים
- זיהוי מבנה העומק של הטקסטים (שעשוי לשמש תשתית לתוצר הכתיבה הסופי)
- קישור בין פרט מידע לבין המקור או המקום שבו הופיע (כגון לדעת מי אמר מה)
- זיהוי קשרים ויחסים בין פרטי המידע המופיעים במקורות השונים, לדוגמה קשרים של ויתור (כולל ניגוד), הוספה, סיבה ותוצאה, הכללה ופירוט; הבחנה בין דעה לעובדה ועוד
- זיהוי מאפייני המקור (סוג המקור, המחבר, נקודת המבט, האמינות וכו') והשימוש בהם בצורה מושכלת בעת הכתיבה
- ייצוג גרפי של רעיונות המופיעים בטקסטים השונים
- כתיבה הממוגת בין כמה טקסטים מסוגים שונים **בהתאם לדרישות המטלה ולמטרותיה**. במועדים האחרונים נדרשה כתיבה ממוגת למטרות סקירת ספרות אקדמית.

מטלת הסקירה בוחנת את יכולת ההבעה בכתב בד בבד עם הבנה מעמיקה של הטקסטים. אלה יתבטאו במיומנויות האלה:

- בנייה מחודשת של הטקסטים המקוריים בהתאם למטרות המיזוג;
 - ניסוח מכליל של מידע משותף מהטקסטים;
 - השמטת מידע שאינו רלוונטי.
- בתוך כך יש להקפיד על העקרונות הללו:
- נאמנות למקורות המידע,
 - העתקה מושכלת וביצוע פרפרזה והימנעות מהעתקה גורפת,
 - אזכור מקוצר של מקורות המידע בגוף הטקסט ורישום ביבליוגרפי על פי המוסכמות האקדמיות,
 - שימוש מגוון ומותאם בדרכי המסירה שונות,
 - שימוש מדויק בפועלי הבעה / אמירה
 - שמירה על משלב לשון אחיד והולם המתאים לכתיבה עיונית.

תקניות בשימוש בשם המספר, באותיות השימוש ובמילות היחס לשאלון 75281

שימוש תקין בשם המספר בדיבור היום-יומי מצביע יותר מכול על דובר עברית השולט בשפתו. נושא זה מצוי גם בתוכנית הלימודים של חטיבת הביניים. יש לעסוק בו באופן רציף ומתמשך לאורך כל שנות הלימוד ולא ללמדו באופן ממוקד רק לקראת הבחינה.

הנושאים בתחום זה:

- שימוש תקין בשם המספר: הנטייה וההתאם. הסוג: מספר יסודי (מונה), סידורי, סתמי, חלקי
- שימוש תקני בהגיית אותיות השימוש (וכל"ב) בהצטרפותן לשם המספר ולשמות העצם
- שימוש במילות היחס המתאימות בהצטרפותן לפועל ולשם ונטייה תקנית של אותיות היחס ומילות היחס (אצלם, אלייך, אתכם וכדומה).

התלמיד עשוי להידרש להטלת ניקוד מבחין (שמונה / שמונה) וכן לניקוד אותיות השימוש לפני שם המספר או לפני שמות העצם.

מערכת הצורות 70% (אפשרות א) לשאלון 75281

השאלות על הנושאים הלשוניים יסתמכו על ידע לשוני ומטה-לשוני מוקדם שנלמד בחטיבת הביניים ובכיתה י, הכולל בין היתר מונחים בסיסיים בידעת הלשון, כגון חלקי דיבור וצורת הבינוני.

השאלות במערכת הצורות עוסקות בצורות (פעלים ושמות) בעיקר כפי שהן מופיעות במאמרים או ביחידות שיח שאינן מתוך המאמר. מקצת השאלות קושרות בין צורה למשמעות וכן בין המילה להקשרה. כל אחת מן השאלות יכולה להיות מתחום הפועל, מתחום השם או משני התחומים גם יחד. לא תיעשה הבחנה בין שאלות על הפועל בלבד לבין שאלות על השם בלבד.

הנושאים והדרישות בפרק זה:

- ניתוח והטיה של פעלים מכל הגזרות לפי שורש, בניין, גוף, זמן או דרך
- תיכוד עמידה על הקשר בין צורות הפועל למשמעות ולשימוש שלהן בטקסט וביחידות השיח.
- השורשים יהיו מכל הגזרות כמפורט:
- שלמים, מרובעים, חסרי פ"נ, חסרי פ"צ, נחי פ"א, נחי פ"י / (לרבות חסרי פ"י), נחי ל"י, נחי ל"א, נחי ע"י, כפולים (ע"ע), לרבות שורשים מורכבים, שורשים בעלי עיצורים גרונים, שורשים תנייניים ושורשים גזרי שם
- דרכי היווצרות השורש, כגון: הדרכים להיווצרות השורשים המרובעים, השורשים התנייניים והשורשים גזרי השם
- משמעויות עיקריות וברורות של הבניינים: פעיל וסביל; זיהוי הפעלים הסבילים ומשמעות השימוש בהם בטקסטים וביחידות השיח. המרת הצורות מפעיל לסביל ולהפך
- גזירה קווית וגזירה מסורגת; הבחנה בין צורני גזירה לבין צורני נטייה
- ניתוח ומיון של שמות לפי שורש ומשקל (מכל הגזרות המפורטות לעיל), בסיס וצורן (תחילי וסופי),

בסיס ובסיס (הלחם בסיסים והרכב בסיסים), נוטריקונים (ראשי תיבות), שאילה מלעז

- עמידה על משמעויות המשקלים והצורנים
- שיקולי הדעת בחידושי מילים. יש לעמוד על משמעות התחדישים ועל שיקולי הדעת הדקדוקיים והסמנטיים.
- תיקוני הגייה ודיוקי הגייה :

תיקוני ההגייה במערכת הצורות הם חלק מהלמידה המעמיקה הנדרשת במערכת הצורות וחוליה חשובה בזיקה שבין הידע המטה-לשוני ובין מימושו בדיבור היום-יומי, בתקשורת הבין-אישית ובדיבור מול קהל. כדי להבין היטב את מערכת הצורות נדרשים גם ענייני תקינות והגייה, המעסיקים תדיר את הציבור הרחב. אי לכך בהוראה ובהיבחנות יושם דגש על טעויות שכיחות בשפה הדבורה. במקרים שהודגשו להוראה ולהיבחנות נלקחה בחשבון שכיחות הטעות בשפה הדבורה.

הידע של הצורות התקינות עשוי להידרש בבחינה בכמה מישורים : בחירה בצורה התקינה עם נימוק או בלא נימוק, תיקון צורה שגויה עם נימוק או בלא נימוק, בחירה או כתיבה של הצורה הנכונה בהקשר (נוכחים או נוכחים) עם נימוק או בלא נימוק.

• צורות המבטאות טעויות שכיחות אשר תקניות בהגייתן מצריכה ידע בתורת ההגה.

מונחים בתורת ההגה	כלל לשוני או סיבה לשיבוש	דוגמאות	הערה
שווא נח שווא נע דגש קל דגש חזק	דגש קל באותיות בג"ד כפ"ת יצוין / ייהגה אחרי שווא נח	יספר / יספר נתפר / נ.ונפר נשכר / נשכר	כל הדוגמאות נסבות סביב קיומו או היעדר קיומו של דגש באותיות בכ"פ, המבוטא בהגייה כיום.
	לא יצוין / ייהגה דגש אחרי שווא נע או חטף	מכבס / מכבס; שופך / שפך לאכף / לאכף	
	דגש חזק בבניינים ובמשקלים קבועים	ליבא / ליבא שלבים / שלבים	
	היעדר דגש בבניינים ובמשקלים שאינם דגושים	נכחד / נכחד הכחיש / הכחיש ילכד / ילכד	
השפעת עיצור גרוני על ההגייה	תשלום דגש לפני עיצור גרוני	ברר / ברר מנהל / מנהל להרגע / להרגע חרש / חרש	יש להדגיש רק את המקרים המבוטאים בהגייה (התלמיד לא יידרש למקרים שהשינוי בהם הוא בניקוד אך אינו מבוטא כיום, את ניקוד הה"א בבניין הפעיל מומלץ להורות גם בהקשר הניקוד השונה שלה
	לא יחול תשלום דגש במקרים אלה	שערנו / שערנו מגחך / מגחך	
	הנמכת תנועה	החליט / החליט	
	לא תחול הנמכת תנועה בהיעדר עיצורים גרוניים	מגחכת / מגחכת מתוכת / מתוכת	

יודגש כי אין הכוונה לחזור להוראה מקיפה של תורת ההגה כפי שהיה נהוג בעבר, כשהמוקד היה תהליכים לשוניים לכשעצמם. כאמור, עניין התקניות הוא במוקד ההוראה, וכדי להבין את הטעות ולשרשה יש להבין את מקור הטעות ואת הסיבה לה. על כן בהוראה יופיעו מושגים מרכזיים ההכרחיים להבנת תופעות לשוניות המשתקפות בטעויות הלשון הרווחות.

התלמיד לא יידרש לתאר את התופעות הלשוניות, אלא לתת הסבר למקור הטעות או לצורה התקינה.

• צורות אשר תקינות בהגייתן מצריכה הכרת המערכת המורפולוגית העברית

מונחים בתורת ההגה	כלל לשוני או סיבה לשיבוש	דוגמאות	הערה
שווא נח שווא נע דגש קל דגש חזק	דגש קל באותיות בג"ד כפ"ת יצוין / ייהגה אחרי שווא נח	יִסְפֹּר / יִסְפָּר נִתְפֹּר / נִתְפָּר נִשְׁפֹּר / נִשְׁפָּר	כל הדוגמאות נסבות סביב קיומו או היעדר קיומו של דגש באותיות בכ"פ, המבוטא בהגייה כיום.
	לא יצוין / ייהגה דגש אחרי שווא נע או חטף	מִכְבֵּס / מְכַבֵּס שֹׁפֵךְ / שֹׁפֵךְ לֹאכֶף / לֹאכֶף	
	דגש חזק תבניתי בבניינים ובמשקלים קבועים	לִיבֹא / לִיבֹא, שִׁלְבִים / שִׁלְבִים	
	היעדר דגש בבניינים ובמשקלים שאינם דגושים	נִכְחַד / נִכְחַד הִכְחִישׁ / הִכְחִישׁ יִלְכֹּד / יִלְכֹּד	
	תשלום דגש לפני עיצור גרוני	בִּרְר / בִּרְר מְנַהֵל / מְנַהֵל לְהַרְגֶּע / לְהַרְגֶּע חֹרֵשׁ / חֹרֵשׁ	יש להדגיש רק את המקרים המבוטאים בהגייה (התלמיד לא יידרש למקרים כגון מִפְּרֵשׁ / מִפְּרֵשׁ פְּרֵשׁ / פְּרֵשׁ)
השפעת עיצור גרוני על ההגייה	לא יחול תשלום דגש במקרים אלה	שִׁעְרָנוּ / שִׁעְרָנוּ מִגְחָךְ / מִגְחָךְ	
	הנמכת תנועה	הַחֲלִיט / הַחֲלִיט	את ניקוד הה"א בבניין הפעיל מומלץ להורות גם בהקשר הניקוד השונה שלה בגזרות השונות: הַשְּׁלִים, הַצִּית, הַכִּין
	לא תחול הנמכת תנועה בהיעדר עיצורים גרוניים	מִגְחַכְת / מִגְחַכְת מִתּוֹכְת / מִתּוֹכְת	

• דיוקי הגייה בהקשר

הערות	דוגמאות	
	אני אָבוא / יָבוא	א' אית"ן בגוף ראשון בעתיד
אין הכוונה להיכנס לכללי הניקוד, אלא רק להבחנה המבוטאת בהגייה, בעיקר בהגיית א' אית"ן	אָמלא / אַמלא אָלחם / אַלחם	גוף ראשון בעתיד בבניינים השונים
יילמד כחלק ממאפייני הגזרות ומנטיות הפועל	יָכלתי / יְכַלתי יֵשנים / יוֹשנים לָרַב / לְרַב	שימוש נכון בנטיית הפועל, בתבניות ובמשקלים
יילמד כחלק ממאפייני הגזרות	הַכְּנִיס / הִכְנִיס הַפִּיר / הִפִּיר הַחְמִיר / הִחְמִיר מָכִין / מְכִין מַתִּיז / מְתִיז	הגיית הפעיל בעבר ובהווה בגזרות השונות
יילמד כחלק ממאפייני הגזרה	הַשְׁתַּנֵּה / הִשְׁתַּנֵּה (בעבר) תִּירָה / תִּירָה	אנאלוגיות שגויות בגזרת נל"י/ה
יילמד כחלק ממאפייני הגזרה	מְמַלֵּא / מְמַלֵּא יִדְכָּא / יִדְכָּא	אנאלוגיה שגויה בגזרת נל"א
	מְסַפֵּרָה / מְסַפֵּרָה מַצְנֵחַ / מַצְנֵחַ הַכְּרַח / הִכְרַח	צורות תקניות על פי המשקל

הכרת הצורה התקנית בהקשר מצריכה ידע לשוני והבנת משמעות הפועל, כגון:

נוֹצְרוֹת / נוֹצְרוֹת; הֵעִז / הֵעִז; פָּנַס / הִכְנִס

תחביר 70% (אפשרות ב) לשאלון 75281

השאלות על הנושאים הלשוניים יסתמכו על ידע לשוני ומטה-לשוני מוקדם שנלמד בחטיבת הביניים ובכיתה י, הכולל בין היתר מונחים בסיסיים בידעית הלשון: חלקי דיבור, צורת הבינוני, צירוף שמני, צירוף פועלי, סמיכות, משפט חיווי וכדומה.

השאלות בתחביר מתבססות על משפטים או על יחידות טקסט מן המאמרים וכן על יחידות טקסט שאינן בהכרח מתוך המאמרים. מקצת מן השאלות קושרות בין הרכיבים התחביריים לתפקידיהם בשיח הכתוב והדבור.

הנושאים והדרישות בפרק זה:

- סיווג משפטים מכל הסוגים: פשוט, איחוי (מאוחד), מורכב, לרבות משפטים בעלי מבנה מיוחד: משפט בעל נושא מורחב, משפט בעל חלק ייחוד, משפט בעל חלקים כוללים, משפט בעל נושא סתמי
- זיהוי ותחילה מדויקת של איברים ופסוקיות, לרבות פסוקית מצומצמת
- זיהוי התפקידים התחביריים של הפסוקיות: נושא, נושא, לוואי, מושא, תיאור. התלמיד עשוי להידרש להבחנה שבין פסוקיות התיאור: מקום, זמן, סיבה, תכלית, אופן, מצב, תנאי וויתור (בבחינה לא יידרש התלמיד להבחנה שבין התיאורים בניתוח מילים או צירופים בודדים).

- במשפט מורכב יינתנו לניתוח משפטים מורכבים בעלי כמה פסוקיות ובעלי פסוקיות מורכבות. לא יידרש ניתוח משפטים מורכבים בעלי פסוקית מאוחדת או משפטים מאוחדים בעלי איברים מורכבים.
- זיהוי תפקידיהם התחביריים של מילים וצירופים: נושא, נושא: פועל, שמני, מורחב, מודלי, דמוי פועל/יש-אין, האוגד לסוגיו, מושא (בלא הבחנה בין סוגי מושאים), תיאור (בלא הבחנה בין סוגי תיאורים), לוואי, תמורה, הסגר, פנייה, קריאה
- זיהוי, המרה והשלמה של הקשרים הלוגיים בין חלקים במשפט ובין יחידות שיח: השוואה ועימות, ויתור (כולל ניגוד), זמן, סיבה ותוצאה, תכלית ותנאי.
- זיהוי, המרה והשלמה של הקשרים הלוגיים בין חלקים כוללים ומאוחדים - מילות קישור לציון ריבוי והוספה, ניגוד, צמצום וברירה
- המרות בין מבנים תחביריים ועמידה על הבדלי התפקוד ביניהם, פירוק משפטים למשפטים עצמאיים והרכבת משפטים ליחידות שיח
- זיהוי מבנים דו-משמעיים מבחינה תחבירית והמרתם במבנים חד-משמעיים, לרבות הסברים במונחים לשוניים או יצירת הקשר להבהרת הדו-משמעות.
- תקינות: זיהוי מבנים תחביריים משובשים ותיקונם, לרבות הסבר השיבוש או הבחירה במבנה התקין
- הבנת המשמעות, התפקיד הרטורי והפונקציונליות של מבנים תחביריים שונים במאמר או ביחידות השיח

על הוראת התחביר להדגיש את הקשר שבין מבנים תחביריים שונים למטרות תקשורתיות ופרגמטיות כגון שימוש במבנים שונים להבעת **דרכי מסירה שונות**: דיבור ישיר, דיבור עקיף, דיבור משולב, הסגר ופסוקיות המדגישות היבטים אלה; שימוש במבנים שונים להבעת **מודליות**: נושא מורחב, נושא מודלי, שימוש בציווי; שימוש במבנים שונים להעלמת **עושה הפעולה**: נושא סתמי, שימוש בסביל; מבנים שונים להבעת **הדגשה**: שינוי סדר המילים במשפט, משפטי ייחוד, לא/אין... אלא/כי אם וכדומה.

דף עזר לבחינה

לקראת הבחינות בעברית ובחינות בכלל התלמידים משננים את המונחים הלשוניים תוך היעזרות בתומכי זיכרון ואסטרטגיות שונות, כגון הסתמכות על ראשי תיבות, שינון ולמידה בעל פה של נושאים שלמים. שינון זה גורם לעומס רב על תפקודי הזיכרון ובא לעיתים על חשבון הבנת המושגים והחומר. מטרתו של דף העזר היא להפנות את התלמיד ללמידה המבוססת על הבנה מעמיקה של המונחים הלשוניים.

דף העזר מבוסס על הרציונל של **העיצוב האוניברסלי בחינוך (Universal Design)**. העיצוב האוניברסלי - משמעו הוא הבניית סביבה לימודית ודרכי הוראה-למידה-הערכה באופן שבו הן יהיו נגישות ומותאמות במידה המרבית לכלל אוכלוסיית התלמידים המאופיינת בטווח רחב של כישורים ומוגבלויות, לרבות תלמידים עם לקויות למידה משמעותיות שמקורן נוירולוגי והגורמות להפרעת למידה. דף העזר יהיה נספח לשאלון ויצורף לו, ובכך יינתן פתרון לתלמידים אשר עיקר הקושי שלהם אינו בהבנת החומר, אלא בארגון, אחסון ובשליפת המושגים.

הערות:

- דף ההערות יצורף כנספח לשאלון 75281 בקיץ תש"ף 2020. בתום השנה תיבחן יעילותו ויוחלט אם לצרפו לבחינה גם בעתיד.

- דף העזר כולל את המונחים הלשוניים העיקריים המובאים בשאלון הבגרות, ואשר הנבחן נדרש להם. דף העזר אינו כולל את כל מפרט התכנים והידע הנדרשים לבחינת הבגרות. התכנים המחייבים את התלמיד לבחינה מפורטים בחוזר זה.

- יובהר כי איננו רואים פסול בשינון ובהיעזרות בתומכי זיכרון למיניהם ואיננו ממליצים לוותר עליהם כליל. לכן חשוב כי היעזרות בדף העזר תיעשה רק בשלבים המתקדמים של ההוראה וההיבחנות, קרי ברבעון האחרון של הלמידה ובבחינות המסכמות את כל החומר.

דף עזר לבחינה : זוהי טיוטה של דף העזר. טיוטה סופית תפורסם לקראת מועד חורף תש"ף.

טבלת התנועות

התנועות החטופות	התנועות הארוכות	התנועות הקצרות	
ם חטף פתח	ם קמץ	ם פתח	a
ם חטף סגול	ם צירי חסר סי צירי מלא	ם סגול	e
	ם חיריק מלא	ם חיריק חסר	i
ם חטף קמץ	ם חולם חסר סיו חולם מלא	ם קמץ קטן	o
	ם שורוק	ם קובוץ	u

טבלת הגופים

גוף שלישי	גוף שני	גוף ראשון	
נסתר	נוכח	מדבר	יחיד
נסתרת	נוכחת	מדברת	יחידה
נסתרים	נוכחים	מדברים	רבים
נסתרות	נוכחות	מדברות	רבות

חלקי הדיבור : שם עצם, שם תואר, פועל (שם פועל), תואר הפועל, מילות היחס, מילות הקישור

תחביר

סיווגי משפטים:

- משפט חיווי ומשפט שאלה
- **סיווג משפטים על פי הנשוא:** נשוא פועלי, נשוא שמני, נשוא קיומי (דמוי פועל יש/אין)
- **סיווג תחבירי:** משפט פשוט, משפט מורכב, משפט איחוי (מאוחד/מחובר) **משפטים בעלי מבנה מיוחד:** נשוא סתמי, נשוא מורחב, חלק ייחוד, חלקים כוללים **התפקידים התחביריים במשפט:** נשוא, אגוד, מושא, תיאור, לוואי ותמורה **סוגי התיאורים ופסוקיות התיאור:** מקום, זמן, סיבה, תכלית, אופן, תנאי, ויתור **החלקים הבלתי תלויים:** הסגר, פנייה, קריאה
- קשרים לוגיים:** ריבוי והוספה, זמן, סיבה ותוצאה, ניגוד וויתור, ברירה, השוואה, הדגמה, ריבוי, צמצום

תורת הצורות

בנייני הפועל: קל-פעל (פעל), נפעל (נפעל), הפעיל (הפעיל), הפעל (הופעל), פעל (פיעל), פעל (פועל), התפעל (התפעל)

גזרות הפועל והשם:

- גזרת השלמים, גזרת המרובעים
- גזרות החסרים (העלולים): חסרי פ"נ (חפ"ן), חסרי פ"צ (חפ"ץ), חסרי פ"י (חפ"י) גזרות הנחים: נחי פ"א (נפ"א), נחי פ"ו/י (נפ"ו/י), נחי ל"י/ה (נל"י/ה), נחי ל"א (נל"א), נחי ע"ו/י (נע"ו/י) גזרת הכפולים

דרכי תצורת שמות:

- גזירה מסורגת, שורש ומשקל
- גזירה קווית: בסיס וצורן, הלחם (הרכב) בסיסים, נוטריקון (ראשי תיבות)

4.2 מפרט התכנים לשאלון 75282 (שאלון 30%) לנבחני משנה, לנבחנים במוסדות שאינם מוכרים ולמשפרי ציון בית-ספרי

מבנה השאלון 75282

שאלון 75282 מיועד לנבחנים אשר לומדים במוסדות שאינם מוכרים, לנבחני משנה ולנבחנים במוסדות מוכרים המבקשים לשפר ולתקן את ההערכה הבית ספרית. נבחנים במוסדות מוכרים זכאים לגשת לשאלון זה רק אם הוגש למשרד החינוך הציון הבית-ספרי שהם מבקשים לשפר.

שימו לב: שאלון זה לא יכלול פרקים מטה-לשוניים.

- משך הבחינה הוא **שעתיים**.
- לניגשים לשאלון 75282 אין ציון בית-ספרי/שנתי (ציון "מגן"). הציון הסופי במקצוע עברית יהיה שקלול הציון הסופי בשאלון 75281 (70%) עם ציון שאלון 75282 (30%).

פרק	נושאים	ממדים	דגשים	משקל
הבנת הנקרא	• טקסט מידע • טקסט טיעון • טקסט מדריך (שימושי)	ממדי ההבנה • איתור מידע: - נגישות ואחזור - מידע בתוך הטקסטים - מיון מידע • הבנה: - ייצוג של משמעות מילולית - אינטגרציה והסקת מסקנות • הערכה ושיקוף:	פרק הבנת הנקרא יכלול שניים-שלושה טקסטים מסוגים שונים. סך כל הטקסטים כ 1,000 מילים.	70 נקודות
	(ראה פירוט והרחבה בהמשך)	ממדי הערכת הכתיבה • הבנת המטלה • תוכן ומבנה	השאלות יהיו בממדי ההבנה השונים לרבות שאלות מיזוג מידע ושאלות על אוצר מילים	
הבעה בכתב	כתיבת טיעון בזיקה לטקסט אחד או יותר או בזיקה לקטע		היקף הכתיבה הנדרש הוא 200-300 מילים.	30 נקודות

פירוט הנושאים בהבנת הנקרא לשאלון 75282

איתור מידע

- איתור פרטים מפורשים (גלויים) בטקסט המרכזי ובטקסטים הנלווים
- זיהוי קשרים לוגיים גלויים (כגון זמן, סיבה ותוצאה, הכללה ופירוט, ניגוד וויתור)
- זיהוי של רכיבי המבנה הגלויים בטקסט
- זיהוי רצפים בטקסט
- ארגון אחר של פרטי המידע בטקסט (כגון סידור מידע ברצף או שיבוץ מידע בטבלה)

הבנה

- הבנת הנושא העיקרי
- הבנת הרעיון המרכזי בטקסט
- הבנת רעיונות שונים בטקסט (לרבות רעיונות המנוסחים בשלילה או המנוגדים לציפיות)
- הבנת מטרת הטקסט
- הבנת עמדתו של כותב הטקסט
- הבנה של עמדות שונות המוצגות בטקסט
- הבנת קשרים לוגיים שאינם גלויים בין משפטים ובין פסקות בטקסט
- הבנת משמעות של מילים ושל צירופים מתוך ההקשר
- הבנה של אזכורים שונים המופיעים בטקסט
- מיון פרטי מידע ויצירת קטגוריות (הכללה)
- השוואה בין רעיונות, בין מאפיינים או בין פרטי מידע אחרים
- מיזוג של פרטי מידע מן הטקסט
- מיזוג של פרטי מידע מן הטקסט המרכזי עם פרטי מידע מן הטקסטים הנלווים
- הסקת מסקנות מן הטקסט כולו ומחלקים ממנו
- הבנת תפקידיהם של רכיבי מבנה שאינם גלויים בטקסט
- הבנת תפקידיהם של אמצעים לשוניים-רטוריים
- הבנת תפקידיהם של הסימנים הגרפיים הנלווים לטקסט (כגון כוכבית, הדגשות ואיורים)
- אמצעים רטוריים ותרומתם לכתיבה, להעברת המסר ולחיזוק טענת הכותב

הערכה ושיקוף

- הערכת תוכן הטקסט ומבנהו וביקורת עליהם בליווי הנמקה
- הערכת לשון הטקסט וביקורת עליה (כגון התאמת הלשון לסוגה ולמטרות הכותב)
- הערכת עמדות שונות המוצגות בטקסט וביקורת עליהן
- השוואה או קישור בין המידע והרעיונות שבטקסט ובין ידע חיצוני, ניסיון אישי או עמדות של הקורא
- יישום המידע שבטקסט והמסקנות העולות ממנו בהקשרים אחרים
- העלאת השערות בנוגע לטקסט על סמך ידע כללי

אוצר מילים

- הבנת משמעויותיהן של מילים בתוך הקשר
- יחסי מילים ומשמעים, כגון נרדפות, ניגודיות והיכללות

פירוט ממדי ההערכה בפרק ההבעה בכתב

כללי, הבנת המטלה

- היענות למאפייני הסוגה
- מודעות לנמען : שילוב המידע הדרוש לנמען לשם הבנת הטקסט

- היענות להיקף הכתיבה

תוכן ומבנה

- מיצוי התוכן : פירוט / צמצום, הצגת מורכבות רעיונית, הצגת נקודות ראות שונות וכדומה
- הימנעות ממידע עודף
- יצירת טקסט עצמאי (לא מהוקשר) : טקסט המכיל את המידע הדרוש לקורא כדי להבין את הטקסט
- יצירת לכידות רעיונית
- קישור בין משפטים ובין פסקות ; חזרות לקסיקליות, אזכורים
- אזכור מקורות המידע לשמירה על אתיקה בכתיבה

לשון

- שמירה על משלב לשון אחיד והולם, משלב כתיבה עיונית
- אוצר מילים : עושר לשוני ודיוק במשמעות
- תחביר : מבנה משפט תקין, התאם דקדוקי (מין, מספר, זמן, גוף ויידוע), שימוש תקין במילות יחס ובמילות קישור
- פיסוק : שימוש הולם בסימני הפיסוק
- כתיב נכון

5. הדגשים להוראת העברית לתעודת הסמכה בחינוך הטכנולוגי-מקצועי ובמפת"נים

(90 שעות לימוד)

5.1 הוראה והערכה במוסדות החינוך הטכנולוגי מקצועי האינטרניים

על פי [חוזר מנכ"ל תשע"ו/4\(א\) 5.3-3.1](#) (סעיף 4) תלמיד המבקש תעודת הסמכה טכנולוגית-מקצועית בסיסית, רגילה או מתקדמת או תעודת הסמכה טכנולוגית-מקצועית, המאפשרת כניסה ללימודי טכנאים, תעודת טכנאי או תעודת הנדסאי, יחויב בהערכה פנימית.

הרציונל בהוראת העברית במסלול הטכנולוגי-מקצועי ובמפת"נים הוא הקניית מיומנויות אורייניות ולשוניות בסיסיות, שתסייענה לתלמיד בהמשך לימודיו ובחיוו הבוגרים שלאחר בית-הספר. נושאי הלימוד הם הבסיס בעבור תלמידים המבקשים להמשיך למסלול הסמכה לתעודה טכנולוגית-בגרותית. הציון הסופי הוא **ציון בית-ספרי** שיתבסס על תלקיט עבודות ועל הוראה בהיקף 90 שעות (סמל דיווח 75183).

תלמיד שירצה להשלים את חובותיו לקבלת ציון בגרות במקצוע **העברית** יצטרך להיבחן בשאלון הבגרות החיצוני (סמל שאלון 75281), בכפוף למפרט התכנים המובא בסעיף 8.3 בחוזר זה. ציון הבחינה ישתקלל עם הציון הבית-ספרי על התלקיט (סמל דיווח 75183). השקלול יהיה 70% שאלון 75281 + 30% הציון הבית ספרי על התלקיט (75183).

הבנת הנקרא

הטקסטים

במהלך לימודי העברית על התלמיד להיחשף לטקסטים רבים ומגוונים בהיקפים שונים ומעולמות תוכן שונים: טקסט מידע, טקסט טיעון וטקסט מדריך (שימושי).

הטקסטים יהיו רציפים ובלתי רציפים, כגון: ערכים בוויקיפדיה, ידיעות עיתונאיות, דפי מידע והדרכה, דוחות, מכתבי בקשה, תלונה והתנצלות, מכתבים למערכת, מאמרי טיעון ותגובה, תעמולה ופרסומת, תרשימים וטבלאות.

מלבד הטקסטים הכתובים המודפסים, יש לעבוד עם התלמידים על טקסטים מקוונים ממקורות אינטרנטיים שונים. יש לעמוד על מיומנויות הניווט הנדרשות בקריאתו של טקסט מקוון, חיפוש מושכל ברשת אחר מקורות מידע וכדומה. כמו כן יש להדגיש מיומנויות של מיזוג טקסטים ממקורות שונים.

עקרונות ודגשים

• ארגון הטקסטים סביב נושאי תוכן

מומלץ לארגן את הטקסטים סביב נושאי תוכן. אפשר לבחור נושאים מרכזיים מן האקטואליה, מן התחום החברתי והבין-אישי, מן התחום האזרחי, מן התחום הערכי-מוסרי, מעולם המדע וכיוצא באלו (דוגמאות לנושאים: כיבוד החוק, היחס לזר, דרכי התמודדות עם העוני, מאבק בגזענות ובאלימות, הלשון כמשקפת תרבות). לנושא הנבחר רצוי להביא שני טקסטים או יותר. הטקסטים יכולים להיות מתחומי דעת שונים (כגון

היסטוריה, סוציולוגיה, מדעי החיים, לשון) ומסוגים שונים.

בד בבד עם הדיון בנושא הלימודי או בנושאים הלימודיים שהטקסטים מזמנים או שהמורה בחר להתמקד בהם (כגון הטענה המרכזית והרעיונות המרכזיים, הקישוריות), יש מקום לעמוד על מושגים מרכזיים בנושא התוכן, על מורכבות הנושא, על ההיבטים השונים שלו, על ההשתמעויות שלו לחיי התלמידים ועוד. בכל נושא כזה כדאי לקיים פעילות של סיכום פעילות של כתיבה בעקבות הטקסטים.

• עקרון ה"ספירליות" בהבנה והבעה

ספירליות בלמידה פירושה הוא שבכל שלב אין זונחים את מה שנלמד בשלב הקודם אלא מתבססים עליו, מוסיפים עליו, מרחיבים אותו או מעמיקים בו. רצוי לבנות את לימודי ההבנה וההבעה במבנה ספירלי. הספירליות יכולה להתבטא הן בעלייה ברמת הקושי של הטקסטים הן בכמות ובאיכות של הנושאים הלימודיים שיטופלו בכל טקסט. רמת הקושי של הטקסטים מתבטאת באורכם, במורכבות הרעיונות שבהם, במורכבות המבנית, במידת ההפשטה וההכללה, באוצר המילים והביטויים ובסגנון הכתיבה. אפשר לפרוס את הטקסטים הנקראים והנכתבים מן הקל לכבד - מן הקצר לארוך, מן האישי לכללי, מן המוחשי למופשט, מן הפשוט למורכב.

פירוט ממדי ההבנה בפרק הבנת הנקרא

איתור מידע

- איתור פרטים מפורשים (גלויים) בטקסט המרכזי ובטקסטים הנלווים
- זיהוי קשרים לוגיים גלויים (כגון זמן, סיבה ותוצאה, הכללה ופירוט, ניגוד וויתור)
- זיהוי של רכיבי המבנה הגלויים בטקסט
- זיהוי רצפים בטקסט
- ארגון אחר של פרטי המידע בטקסט (כגון סידור מידע ברצף או שיבוץ מידע בטבלה)

הבנה

- הבנת הנושא העיקרי
- הבנת הרעיון המרכזי בטקסט
- הבנת רעיונות שונים בטקסט (לרבות רעיונות המנוסחים בשלילה או המנוגדים לציפיות)
- הבנת מטרת הטקסט
- הבנת עמדתו של כותב הטקסט
- הבנה של עמדות שונות המוצגות בטקסט
- הבנת קשרים לוגיים שאינם גלויים בין משפטים ובין פסקות בטקסט
- הבנת משמעות של מילים ושל צירופים מתוך ההקשר
- הבנה של אזכורים שונים המופיעים בטקסט
- מיון פרטי מידע ויצירת קטגוריות (הכללה)
- השוואה בין רעיונות, בין מאפיינים או בין פרטי מידע אחרים
- מיזוג של פרטי מידע מן הטקסט

- מיזוג של פרטי מידע מן הטקסט המרכזי עם פרטי מידע מן הטקסטים הנלווים
- הסקת מסקנות מן הטקסט כולו ומחלקים ממנו
- הבנת תפקידיהם של רכיבי מבנה שאינם גלויים בטקסט
- הבנת תפקידיהם של אמצעים לשוניים-רטוריים
- הבנת תפקידיהם של הסימנים הגרפיים הנלווים לטקסט (כגון כוכבית, הדגשות ואיורים)

הערכה ושיקוף

- הערכת תוכן הטקסט ומבנהו וביקורת עליהם בליווי הנמקה
- הערכת לשון הטקסט וביקורת עליה (כגון התאמת הלשון לסוגה ולמטרות הכותב)
- הערכת עמדות שונות המוצגות בטקסט וביקורת עליהן
- השוואה או קישור בין המידע והרעיונות שבטקסט ובין ידע חיצוני, ניסיון אישי או עמדות של הקורא
- יישום המידע שבטקסט והמסקנות העולות ממנו בהקשרים אחרים
- העלאת השערות בנוגע לטקסט על סמך ידע כללי

כתיבה

יש לתרגל עם התלמיד כתיבה בהיקפים שונים החל בכתיבת תשובה לשאלה במהלכי כתיבה קצרי טווח עד לכתיבה רחבת היקף וארוכת טווח.

במוקד הוראת הכתיבה יעמדו כתיבת טיעון בזיקה לטקסטים וכתיבה ממוזגת של שני טקסטים או יותר.

בכל מחצית על התלמיד להפיק תוצר כתיבה אחד לפחות בהיקף של עד 300 מילים לפחות. תוצרי הכתיבה יהיו חלק ממהלכי כתיבה ארוכי טווח הכוללים עדויות לתהליכי בקרה ושכתוב. מהלך כתיבה אחד יכלול **כתיבה ממוזגת** של שני טקסטים או יותר, והמהלך השני יכלול **כתיבת טיעון**.

פירוט ממדי ההערכה להבעה בכתב

כללי, הבנת המטלה

- היענות למאפייני הסוגה
- מודעות לנמען: שילוב המידע הדרוש לנמען לשם הבנת הטקסט
- עמידה בהיקף הכתיבה הנדרש

תוכן ומבנה

- מיצוי התוכן: פירוט / צמצום, הצגת מורכבות רעיונית, הצגת נקודות ראות שונות וכדומה
- הימנעות ממידע עודף
- יצירת טקסט עצמאי (שאינו תלוי בטקסט אחר): טקסט המכיל את המידע הדרוש לקורא כדי להבין את הטקסט

- יצירת לכידות רעיונית
- קישור בין משפטים ובין פסקות; חזרות לקסיקליות, אזכורים
- אזכור מקורות מידע

לשון

- שמירה על משלב לשון אחיד והולם, משלב כתיבה עיונית
- אוצר מילים: עושר לשוני ודיוק במשמעות
- תחביר: מבנה משפט תקין, התאם דקדוקי (מין, מספר, זמן, גוף ויידוע), שימוש תקין במילות יחס ובמילות קישור
- פיסוק: שימוש הולם בסימני הפיסוק
- כתיב נכון

התלקיט ככלי להוראה ולהערכה

התלקיט כולל ראיות למהלכי הלמידה ולביצועי ההבנה של הלומדים בחומר הנלמד. בתחום הדעת "עברית" **התלקיט הוא ממהות המקצוע:** תהליכי קריאה, כתיבה, בקרה ושכתוב. בתלקיט מוצגות עדויות לתהליך שהתלמיד עובר במהלך הלמידה: הטקסטים שהתלמיד קורא ומשמשים בעבורו תשתיות לכתיבה, הטיוטות שהתלמיד כותב, המשוב שהתלמיד מקבל מעמיתיו וממוריו והשכתוב שנעשה בעקבות המשוב שהתקבל. התלקיט יכול גם לכלול משימות שונות הקשורות למיומנויות אורייניות ולשוניות הכוללות תהליכי בקרה ושכתוב, כגון כרזה, משחק, סקר, עיתון ומצגת בנושא מסוים וכן מבחן ומשוב בעקבותיו. אם כן, התלקיט משקף את מאמציהם, את התקדמותם ואת הישגיהם של הלומדים ומשמש כלי **להערכה מעצבת ומתמשכת** של תהליך הלמידה.

מאחר שהתלקיט הוא אוסף של משימות ושל עדויות הקשורות לתהליך ההוראה, יחליט המורה אילו מהחומרים הוא עצמו יבדוק ואילו מהחומרים יבדקו בהערכה עצמית או בהערכת עמיתים. מומלץ כי החומרים שהמורה ייקח לבדיקתו יוערכו במהלך כל השנה ולא יתרכזו בהערכה אחת מסכמת של התיק כולו. בדרך זאת אפשר להימנע מבדיקת כל תכולת התיקים בסוף השנה.

לשון ומטה-לשון

מערכת הצורות

- זיהוי השורש בפעלים ובשמות. השורשים יהיו מגזרת השלמים והמרובעים
- ניתוח והטיה של פעלים לפי שורש, בניין, זמן (דרך) וגוף
- משמעויות עיקריות וברורות של הבניינים: פעיל, סביל
- ניתוח ומיון של שמות לפי שורש ומשקל מגזרת השלמים, בסיס וצורן (תחילי וסופי), בסיס ובסיס (הלחם בסיסים, הרכב בסיסים), שאילה מלעז
- עמידה על המשמעויות השכיחות של המשקלים והצורנים
- תקינות בצורות הפועל והשם

תחביר

- חלקי הדיבור: שם העצם, שם התואר, שם הפעולה, הפועל (ושם הפועל), תואר הפועל, מילות היחס ומילות הקישור
- צירופי סמיכות וצירופי שם ותוארו
- הבחנה בין צירוף לבין משפט
- הבחנה בין סוגי המשפטים: פשוט (פועלי ושמני), איחוי (מאוחד), מורכב
- ניתוח המשפט לפרטיו: נושא, נשוא (פועלי, שמני), אוגד (מסוג כינוי גוף בלבד), מושא (בלא הבחנה בין סוגי מושאים), תיאור (בלא הבחנה בין סוגי תיאורים), לוואי, תמורה
- הקשרים הלוגיים בין חלקים במשפט ובין יחידות שיח: השוואה ועימות, ויתור (כולל ניגוד), זמן, סיבה, תכלית ותנאי
- המרות - דיבור ישיר ודיבור עקיף, שינוי סדר מילים, המרות מסוג משפט אחד לאחר. יודגש הקשר בין מבנה לתפקוד.

6. שאלות עמ"ר

שאלות עמ"ר שואפות להיות שאלות [חשיבה מסדר גבוה](#) הנוגעות לחיי הלומדים והעוסקות בערכים כלליים או העולים מתוך תוכנית הלימודים. תפקידן של השאלות הללו הוא לקדם למידה בעלת משמעות ללומד ולעורר שיח ערכי בכיתה. העיסוק בשאלות עמ"ר הוא בסיס לדיון בערכים ובנושאים המעודדים את מעורבות התלמיד והרלוונטיים לעולמו ולחיו.

על המורים לקדם שיח עמ"ר בלמידה כחלק מהנושאים העולים מן הטקסטים הנלמדים, מן הטקסטים המופקים וכחלק מהעיסוק בידע הלשוני ומהרלוונטיות שלו לחיי היום-יום של התלמיד. בבחינות הבגרות בעברית שאלת עמ"ר תופיע לרוב כמטלת כתיבה אישית ו/או הבעת עמדה. בדרך כלל נושאי הכתיבה יהיו בזיקה ישירה או עקיפה לנושאי הטקסטים של הבחינה. בהערכת שאלות אלה תיבחן יכולת ההבעה וניסוח התשובה בכתיבה מעמיקה ומבוססת, לכידה ותקנית.

חשוב מאוד שלא להציג את נושאי העמ"ר כנושא העומד בפני עצמו בתוכנית הלמידה. כך, אין ללמד שאלות עמ"ר או מענה על שאלות עמ"ר כאילו היו אלה סוגת כתיבה נבדלת. **למאמרים בנושא שאלות העמ"ר ולשאלות נוספות בכלל תחומי הדעת ראו כאן.** להלן דוגמא לשאלת העמ"ר שהופיעו בבחינת הבגרות במועד קיץ תשע"ח:

- בטקסטים שקראת מוזכרים מאפיינים ייחודיים של האדם. בחר מאפיין אחד החשוב לך במיוחד בהיותך מתבגר. הצג את המאפיין, ונמק מדוע הוא חשוב לך. (שאלון 75281, קיץ תשע"ח)